

Верховний
Суд

Протидія торгівлі людьми та захист постраждалих осіб: актуальні питання судової практики

Надія СТЕФАНІВ
Суддя Великої Палати Верховного Суду

Актуальна судова практика за ст. 149 КК України

- В нинішніх умовах збройної агресії російської федерації проти України питання протидії торгівлі людьми займає особливе місце, зокрема зростає вразливість потенційних жертв
- Виявлення, розслідування та судовий розгляд кримінальних проваджень за ст. 149 КК України – за міжнародними нормами та національним законодавством
- Використання рішень ЄСПЛ у цій сфері
- Захист інтересів потерпілих від торгівлі людьми (уразливий стан, подавлення волі, позбавлення свободи, примушування, різні форми насильства)

Динаміка - збільшення кількості вироків за ст. 149 КК України

Зростання кількості ухвалених судових рішень у кримінальних провадженнях за ст. 149 КК України в кожній судовій інстанції

Вироки судів першої інстанції:

- обвинувальні, ухвалені в загальному порядку;
- виправдувальні

Вироки апеляційних судів – у випадку погіршення становища обвинуваченого

Ухвали про закриття провадження

Упродовж 2025 року правоохоронні органи України зареєстрували 144 кримінальні провадження за фактами торгівлі людьми (за повідомленням Офісу Генерального прокурора)

Види обвинувальних вироків

- 1- Вироки, ухвалені в загальному порядку
- 2- Вироки, ухвалені в порядку спрощеного провадження на підставі ст. 345 КК
- 3- Вироки, ухвалені на підставі угод про визнання винуватості за правилами ст.ст.468-473 КК

*При ухваленні вироків **на підставі угоди** - суди першої інстанції позбавлені можливості встановити інші фактичні обставини вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК, відмінні від тих, що зазначені в обвинувальному акті*

Постанова ККС Верховного Суду

Постанова ККС ВС щодо кваліфікації дій особи
як торгівлі людьми з використанням уразливого
стану потерпілих

Із постанови ККС ВС

Визначення уразливого стану особи має два види:

- 1) стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям;
- 2) збіг тяжких особистих, сімейних чи інших обставин

З огляду на це висновок про наявність або відсутність такого стану потерпілого та його використання обвинуваченням під час вчинення злочину **може** базуватись як **на результатах** медичної, психологічної, психіатричної або комплексної **експертизи потерпілого**, що підтверджуватиме наявність в особи фізичного захворювання чи фізичної вади, особливого психологічного стану або психічного розладу, так і **на сукупності доказів існування тяжких особистих сімейних** або інших обставин.

- При цьому уразливий стан потерпілої особи **є оціночним** поняттям, його наявність визначають органи досудового слідства та суду на підставі аналізу конкретних обставин кримінального провадження.

Постанова ККС ВС у справі № 750/5031/18 (провадження № 51-2761км21)

Із постанови ККС ВС

Вироком суду обвинуваченого було визнано винуватим у торгівлі людьми щодо малолітнього за наступних обставин. Протягом липня 2018 року він, діючи умисно, підшукував осіб з метою продажу свого малолітнього сина.

У визначений час, маючи намір на продаж дитини, зустрівся із Особою та запропонував йому придбати малолітню дитину за грошові кошти в розмірі 100000 грн. 30 липня 2018 року близько 18 год 30 хв обвинувачений біля будинку незаконно продав за 100000 грн та передав свою малолітню дитину.

Захист оскаржував допустимість доказів, отриманих в результаті проведення НСРД.

Касаційну скаргу захисника колегія суддів ККС залишила без задоволення, а ухвалу Івано-Франківського апеляційного суду від 28 грудня 2020 року щодо обвинуваченого - без зміни.

Постанова ККС від 30 вересня 2021 року, справа № 344/13523/18

Постанова ККС Верховного Суду

- Доводи сторони обвинувачення зводяться до того, що суди незаконно закрили кримінальне провадження щодо ОСОБА_7 та ОСОБА_8 на підставі п. 10 ч. 1 [ст. 284 КПК України](#).

[Стаття 149 КК України](#) міститься у розділі III , честь і гідність, а також воля людини є родовим об'єктом, а його факультативним об'єктом можуть виступати життя та здоров'я особи.

Місцевий суд, з огляду на фактичні обставини даного кримінального провадження, дійшов висновку, що інкримінований ОСОБА_7 та ОСОБА_8 злочин за ч. 2 [ст. 149 КК України](#) не відноситься до особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи,

Постанова ККС від 16 листопада 2023 року, справа № 203/929/21

Інформаційні ресурси ВС

- Із цією та іншими правовими позиціями Верховного Суду можна ознайомитися в Базі правових позицій Верховного Суду – lpd.court.gov.ua/login.

Сфера застосування ст. 4 ЄКПЛ щодо торгівлі людьми

ЄСПЛ в рішенні у справі «Rantsev v. Cyprus and Russia» зазначив, що не може бути жодного сумніву в тому, що торгівля людьми загрожує людській гідності й основним свободам її жертв і що її не може вважати сумісною з демократичним суспільством і цінностями, проголошеними в ЄКПЛ.

Висновки ЄСПЛ

ЄСПЛ не вважає за необхідне визначати, чи мало поводження, про яке йдеться у скарзі заявника, ознаки «рабства», «підневільного стану» чи «примусової та обов'язкової праці».

Натомість ЄСПЛ доходить висновку, що торгівля людьми як така, у значенні ст. 3(а) Палермського протоколу та ст. 4(а) Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми, підпадає під дію ст. 4 Конвенції (*рішення у справі «Rantsev v. Cyprus and Russia» № 25965/04, 7 January 2010, §279, § 282*).

Практика ЄСПЛ

У рішенні в справі «Chowdury and Others v. Greece» ЄСПЛ зазначив, що «<...> трудова експлуатація є однією з форм експлуатації, яка охоплюється визначенням торгівлі людьми, і це підкреслює внутрішній зв'язок між примусовою чи обов'язковою працею і торгівлею людьми»

(рішення у справі «Chowdury and Others v. Greece» № 21884/15, 30 March 2017, § 93).

Практика ЄСПЛ

ЄСПЛ у рішенні в справі «S.M. v. Croatia» визначив, що «<...> торгівля людьми як така, а також експлуатація проституції у розумінні ст. 3(a) Палермського протоколу,

ст. 4(a) Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ст. 1 Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами охоплюється сферою дії ст. 4 ЄКПЛ

(рішення у справі «S.M. v. Croatia», № 60561/14, 19 July 2018, § 54).

Універсальна юрисдикція?

У справі «Дж. та інші проти Австрії» (J. and Others v. Austria), 2017, де заявники скаржилися на рішення прокурора не проводити розслідування ймовірних злочинів торгівлі людьми, вчинених за кордоном негромадянами, Суд постановив, що стаття 4 Конвенції в її процесуальній частині не вимагає від Держав передбачати універсальну юрисдикцію щодо злочинів торгівлі людьми, вчинених за кордоном.

Примусове втягнення у заняття жебрацтвом

Суд першої інстанції кваліфікував дії обвинувачених ОСОБА_7 та ОСОБА_8 , як торгівля людьми, тобто вербування та передача трьох людей, вчинених з метою експлуатації, з використанням обману та їх уразливого стану, за попередньою змовою групою осіб та кваліфікував їх дії за [ст.149 ч. 2 КК України](#).

Згідно з вироком Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 26 грудня 2023 року чоловік та дружина, маючи на меті незаконне збагачення, вирішили завербувати декілька соціально незахищених осіб, використовуючи їхній уразливий стан, викликаний важкими особистими та сімейними обставинами, та передати цих людей з метою подальшої експлуатації для зайняття жебрацтвом, з чого отримувати грошову винагороду.

Справа № 686/19871/22

Сексуальна експлуатація

Обвинувачена протягом 2019 року вчинила вербування та переміщення людини, вчинене з метою експлуатації, з використанням обману та уразливого стану особи, щодо кількох осіб, вчинене повторно.

- Переміщення за межі України чотирьох потерпілих
- Суд першої інстанції призначив покарання за ч. 2 ст. 149 КК із застосуванням ст. 75 цього Кодексу
- Апеляційну скаргу подала потерпіла
- Вирок суду першої інстанції скасовано. Постановлено в цій частині новий вирок, яким вважати ОСОБА_6 засудженою за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 [ст. 149 КК України](#), з застосуванням ч.1 [ст.69 КК України](#), до покарання у виді позбавлення волі на строк 3 (три) роки.
- *Вирок Тернопільського апеляційного суду від 12 листопада 2025 року Справа № 607/2285/25*

Примусова праця

Примусова праця (примусове надання послуг) – усяка робота або служба, яку вимагають від будь-якої особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг

Тлумачення примусової праці - визначення Міжнародної організації праці

У справі «Ван дер Мусселе проти Бельгії» (Van der Musselle v. Belgium), 1983, Суд спирався на Конвенцію № 29 МОП про примусову чи обов'язкову працю

Втягнення у злочинну діяльність

Втягнення в злочинну діяльність – це дії, пов'язані з безпосереднім психічним або фізичним впливом на особу, вчинені з метою схилити її до участі в одному чи кількох злочинах.

Відповідно до вироку Котовського міськрайонного суду Одеської області від 11 квітня 2022 року протиправні дії обвинуваченого були пов'язані з пошуком, вербуванням і переміщенням осіб, які перебувають в уразливому стані, з України на територію Французької Республіки з метою їх експлуатації шляхом втягнення у злочинну діяльність, яка полягала в їхньому зверненні до державних органів ФР з проханням надати їм правовий статус біженців.

Вироки суду щодо торгівлею малолітніми дітьми

Діти є особливою мішенню для торговців людьми через їхню вразливість і найчастіше є жертвами торгівлі людьми для сексуальної експлуатації

Ухвалено п'ять обвинувальних вироків за вчинення торгівлі людьми щодо малолітніх: три вирокі ухвалено стосовно батьків за продаж або передачу власних малолітніх дітей:

- 1) вирок щодо передачі матір'ю своєї новонародженої дитини для незаконного усиновлення
- 2) два вирокі – передача дітей стороннім особам для сексуальної експлуатації

Ще двома вироками було засуджено осіб, які не є батьками дітей: - за одержання дитини від її матері для незаконного усиновлення, та чоловіка за допомогу дружині у вчиненні незаконної передачі її дитини.

Призначення покарання

За результатами аналізу судової практики встановлено, що суди призначають особам, яких визнано винуватими у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 149 КК, покарання у виді позбавлення волі на певний строк та застосовують положення ст. 75 КК і звільняють їх від відбування покарання з випробуванням із встановленням іспитового строку.

Укладення угод про визнання винуватості

Суди враховували, що у справах, в яких беруть участь потерпілі, укладення угод не допускається, за винятком випадків, коли всі потерпілі надають прокуророві письмову згоду на укладення угоди (ч. 4 ст. 469 КПК України)

- *Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11.03.2019.*

Процесуальні питання участі потерпілих в судовому засіданні

Права потерпілих

Потерпілі від торгівлі людьми мають право на безоплатну допомогу зі зверненням до суду. Це гарантовано [Законом України «Про безоплатну правничу допомогу»](#). Допомога з представництва інтересів у суді надається у зв'язку із захистом прав постраждалих, визначених Законом України «Про протидію торгівлі людьми».

Обов'язок суду роз'яснити права потерпілим.

Застосування заходів безпеки

У практиці судового розгляду кримінальних проваджень щодо торгівлі людьми протягом 2019–2024 років мало місце застосування деяких заходів безпеки та процесуальних можливостей, передбачених КПК України для захисту потерпілих і свідків.

Хмельницький міськрайонний суд Хмельницької області за клопотанням прокурора проводив допит свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, зі створенням акустичних перешкод, що виключає ідентифікацію особи (ч. 9 ст. 352, 103, ч. 2 ст. 353, ч. 3 ст. 351 КПК України).

Забезпечення прав потерпілих

Проведення допитів у спеціально адаптованих приміщеннях та/або спеціально підготовленими фахівцями

Розгляд кримінального провадження у закритому судовому засіданні мінімізація візуального контакту потерпілих від злочину з правопорушником

Обладнання у будівлях судів окремих зон очікування для потерпілих від злочину нерозголошення та/або обмеження інформації про їх особу та місце перебування

Можливість аудіовізуального запису допитів дитини-потерпілої від злочину, за участю психолога, які потім можуть бути використані як докази

Верховний
Суд

Дякую за увагу!